

Het milieu kan de boom in

Onlangs werd bekend dat het Nederlandse milieubeleid ver achter loopt bij de rest van Europa. Op de *Environmental Performance Index 2006* – een wereldwijde lijst samengesteld door het *Yale Center for Environmental Law and Policy* en het *Center for International Earth Science Information Network* in Columbia University – bezet Nederland de 27ste plaats. Nederland scoort maar nauwelijks beter dan de VS (op plaats 28), die door de meeste landen als de paria van het internationale milieubeleid worden gezien. Waar Nederland nog steeds meende te behoren tot de voorlopers in milieubeleid, bevinden we ons feitelijk al een tijdje onder de hekkensluiters. Staatssecretaris van milieu Van Geel relativiseert de slechte score in de EPI door erop te wijzen dat die vooral wordt veroorzaakt door het feit dat Nederland een dichtbevolkt land is met veel verkeer en industrie. Deze reactie is tekenend voor de ondergeschikte plaats van het groene vraagstuk in het collectieve bewustzijn van Nederland. Natuur en milieu staan in Nederland minstens sinds de Fortuyn-revolutie en het aantreden van de kabinetten Balkende laag op de politieke prioriteitenlijst. Het EPI-rapport bracht dan ook nauwelijks een schok teweeg in de publieke opinie; eerder was dat ook al het geval met het bericht dat de lucht boven Nederland tot de meest vervuilde ter wereld behoort. Het nieuws lijkt niet door te dringen.

Er bestaat een grote discrepantie tussen ons groene zelfbeeld en de feitelijke stand van zaken. Er wordt eigenlijk helemaal niet veel meer gediscussieerd over milieukwesties. Weliswaar wordt door de een geklaagd dat Nederland door zijn strenge milieunormen 'op slot' zou gaan, terwijl de ander meent dat er juist veel te weinig gebeurt, maar van een echt debat over de nodige hervormingen naar een duurzaam Nederland komt eigenlijk maar weinig terecht. Zodra de vragen dieper reiken, worden ze van de agenda afgevoerd.

Dat bleek onlangs weer in Schinveld. Daar werd rond de jaarwisseling geprotesteerd tegen de kap van zes hectare bos in het Limburgse plaatsje Schinveld. Daar net over de grens, in het Duitse Geilenkirchen, ligt een NAVO-vliegbasis, waar AWACS radarvliegtuigen zijn gestationeerd. Defensie vroeg om de kap van de bomen, omdat de boomtoppen gevaar zouden opleveren voor de startende en landende vliegtuigen. Ter compensatie zou elders een nieuw bos worden aangeplant.

De lokale bevolking ergert zich al jaren aan de geluidsoverlast door de militaire vliegtuigen. Het lawaai van de AWACS-vliegtuigen overschrijdt ruimschoots de geluidsnormen voor civiele luchtvaart en de meeste bewoners vreesden dat de AWACS nog lager zouden vliegen zodra het bos eenmaal verdwenen was. Ze probeerden de kap via allerlei procedures tegen te houden. Het kon de zaak niet keren. De AWACS vervullen een belangrijke NAVO-taak en die zal toch ergens moeten worden uitgevoerd. Typisch geval van particulier NIMBY-protest versus het algemene belang.

Toen de procedurele wegen eenmaal waren doodgelopen en kap onvermijdelijk was geworden, verschansten activisten van de radicale milieclub Groenfront! zich in het bos in een poging de boskap te verhinderen. Om de ontruiming van het bos te bemoeilijken bouwden ze boomhutten waarin ze zichzelf vast ketenden of ze verstopten zich in ondergrondse tunnels.

De burgemeester van Onderbanken – de gemeente waar Schinveld onder valt – stond onder grote druk om niet mee te werken aan de ontruiming van het bos, maar zag zich gedwongen 'de orde te handhaven'. In een poging een wig te drijven tussen actievoerders en lokale bevolking verklaarde hij zelfs te hopen dat zich geen lokale bewoners zouden aansluiten bij "de relschoppers" (daarmee eraan voorbij gaand dat de meeste activisten zich voorbeeldig gedroegen en volstreekte geweldloosheid betrachtten). Het mocht niet baten: de actievoerders kregen veel steun van de lokale bevolking. Dorpelingen sloten zich aan bij de bezetting van het bos, of ze omzeilden politieafzettingen om de actievoerders van eten en drinken te voorzien. De lokale brandweer gaf zelfs publiekelijk aan niet bij de ontruiming te zullen assisteren wanneer ze dat zou worden gevraagd.

In een politieke coalitie zoals die tussen de plaatselijke bevolking en activisten van Groenfront! zien we steeds een bijeenkomen van verschillende motieven. In zake natuurbescherming laten zich meestal twee typen onderscheiden: de antropocentrische en de non-antropocentrische. Zo ook hier.

Het grootste deel van de lokale bevolking verklaarde tegen de kap te protesteren uit antropocentrische motieven. Voor hen had het bos vooral een instrumentele betekenis: als geluidwal en bufferzone. Zo bezien gaat het hier om een klassiek politiek conflict. Het gaat primair om een protest van mondige burgers die hun recht probeerden te halen tegenover een overheid die zich doof houdt voor gerechtvaardigde eisen. Het bos zelf speelt in deze optiek slechts een ondergeschikte rol.

De boomhuttenbouwers gingen echter verder en verzetten zich tegen de voorgenomen boskap vanuit een zorg om de bomen zelf. De activisten protesteren als het ware tegen de voorgenomen kap *namens* de bomen. En sommige dorpelingen voegden daar nog iets aan toe: het bos moest

beschermd als een betekenisvolle *plaats* waar werd gewandeld, geslenterd, gespeeld en gevreeën. Het bos speelde een rol in verhalen over het leven van de dorpelingen en het dorp. Het bos had niet slechts een ecologische en recreatieve functie, maar was een beschermwaardige *plek*.

Dat laatste argument laat zich weliswaar ook interpreteren in klassieke politieke en economische termen – het bos wordt door bepaalde groepen burgers als waardevol ervaren, en de mening van deze burgers moeten worden vertegenwoordigd in het politieke debat — maar in die vertaling gaat iets verloren. De strijd tegen vernietiging van natuurgebieden herbergt een ander, radicaler conflict.

In zijn schitterende boek *An Ethics of Place* analyseert de Britse filosoof Mick Smith vergelijkbare protesten in Engeland. Met name in de tweede helft van de jaren '90 werd daar fel geprotesteerd tegen de kap van bossen ten behoeve van nieuwe wegen. Ook bij die protesten werden er boomhutten gebouwd en leek het conflict te draaien om een alternatieve beleving van ruimte.

Ook deze Britse wegprotesten kunnen weliswaar worden opgevat als een politieke strijd over de beleving en verdeling van ruimte, maar Smith laat zien dat deze benadering de kern niet raakt. Volgens Smith gaat het hier om een welhaast 'metafysisch' conflict over de *betekenis* van de ruimte. Waar in de dominante optie de ruimte verschijnt als abstract en inwisselbaar (ruimte, *space*) – uitgestrekte ruimte die naar eigen inzicht is te gebruiken en te verdelen door de mens, daar breken de activisten een lans voor een andere ruimtebeleving waarin het gaat om de altijd locale en concrete plaats (*place*): een plek met een specifieke betekenis, geschiedenis, ecologie, vervlechting met levensverhalen en lokale gemeenschappen.

In de Britse wegacties botst, aldus Smith, de abstracte en universele ethiek van het verstandige politieke besluit met een veel diffuser en nog nauwelijks uitgewerkt plaatsgebonden ethos. Die nieuwe vorm van ethiek laat zich overigens moeilijk articuleren, volgens Smith reden waarom veel activisten nog steeds in traditioneel-ethische termen spreken over bijvoorbeeld het 'bestaansrecht van het bos'. Voor de kern van het lokalistische ethos bestaat nog geen geschikt idioom, maar er bestaan wel al andere vormen. De boomhut past wat dat betreft prima bij die nieuwe *ethics of place*: door zich het bos toe te eigenen en het bos te bewonen op een manier die het bos zelf intact houdt, wordt datzelfde bos gevuld met betekenissen, vervlochten in mensenlevens en krijgt de abstracte waarde van het bos een heel concrete belichaming.

Waar voor de automobilist elk punt onderweg slechts verschijnt als een hinderlijk oponthoudt in de snelle verbinding tussen twee punten in de uitgestrekte ruimte, daar vragen de boomhuttenbouwers om een verandering van perspectief. Zij wijzen op de intrinsieke kwaliteiten van de concrete plaatsen halverwege. De plaatsen die onderweg worden voorbijgeraasd vragen om een door die plaats gebonden ethos. Niet alleen de begin- en eindpunten van de reis hebben betekenis (en die betekenis wordt bovendien niet uitgeput door ze aan te duiden in termen die slechts de bestemming aangeven: 'woonplaats' en 'werk'), maar de plaatsen in het landschap daartussenin zijn ook gevuld met vele lagen aan betekenis, waaraan niet voorbij mag worden gegaan. De protesten tegen wegebouw zijn niet in de eerste plaats protesten van burgers die voor een andere invulling van de ruimte pleiten binnen het politiek-liberale bestel, maar doorbreken de moderne beleving van ruimte en tijd.

De strijd om het bos in Schinveld kunnen we ook interpreteren als een poging de radicalere vragen over de omgang met het landschap aan de orde te stellen. De kernvraag was niet of het bos plaats mag maken voor een ander ruimtegebruik, of dat het compensatiebos uiteindelijk eenzelfde ecologische kwaliteit zou kunnen bereiken. De kernvraag was ook niet of de AWACS-vliegtuigen na de koude oorlog nog een reële functie vervullen of waarom uitgerekend de bewoners van Schinveld de lokale prijs moeten betalen voor een zaak van algemeen belang en welke compensatie daar tegenover moet staan. De kwestie was een andere: is het Schinveldse bos in al zijn bijzonderheid en particulariteit een waardevolle, betekenisvolle en niet inwisselbare plaats, of slechts een bijzondere vorm van ruimtebeslag die vervangbaar is door andere. Het ging om een metafysische strijd om de betekenis van ruimtelijkheid en lokaliteit.

De antropocentrische argumenten in de discussie lijken overigens enige weerklank te hebben gevonden. Er is door Defensie toegezegd dat er 800 vluchten minder zullen worden gemaakt vanuit vliegbasis Geilenkirchen, en dat de regering in NAVO-verband zal pleiten voor stillere motoren in de AWACS.

Het bos daarentegen is inmiddels verdwenen.

En de fundamentele metafysische kwestie is ondertussen weer geruisloos van de agenda gehaald.

Martin Drenthen is universitair docent aan de Radboud Universiteit Nijmegen